

Nr 16.

Ankom till riksdagens kansli den 28 mars 1946 kl. 4 em.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående översyn av de i lagar och författningar förekommande räntebestämmelserna.

Första lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta motioner, nr 219 i första kammaren av herrar *Holmbäck* och *Petersson* och nr 357 i andra kammaren av herr *Rylander m. fl.* I motionerna, vilka äro likalydande, hemställas, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om en skyndsam översyn av de i lagar och författningar förekommande räntebestämmelserna samt där- efter för riksdagen framlägga de förslag, vartill en sådan utredning kan föranleda.

I fråga om de skäl, som motionärerna anfört till stöd för sin hemställan, får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till motionerna.

Bestämmelser angående ränta förekomma i ett flertal lagar och författningar. I allmänhet skall ränta utgå efter en viss, oberoende av växlingar i det allmänna ränteläget bestämd räntesats, olika i olika fall.

Enligt 9 kap. 10 § handelsbalken skall den som lånat penningar för vilka särskild ränta icke blivit utfäst, om betalning ej sker å föreskriven tid, gälda sex procent ränta från förfallodagen. Är ingen förfallotid utsatt, skall enligt samma lagrum utgå fem procent ränta från stämningdagen. I 38 § köplagen stadgas, att i fråga om köparens skyldighet att gälda ränta skola de i 9 kap. 10 § handelsbalken stadgade grunder äga tillämpning, dock att vid handelsköp, där ej viss tid för köpeskillingens gäldande är utsatt, sex procent ränta skall utgå från den tid godset avlämnades eller, i händelse dess avlämnande blivit av köparen fördröjt, från det dröjsmålet inträdde. Även jämlikt 6 § lagen den 27 mars 1936 om skuldebrev skall, då i skuldebrev ränta ej blivit utfäst, beträffande skyldigheten att betala ränta gälla vad i 9 kap. 10 § handelsbalken sägs. I lagberedningens den 2 maj 1935 avgivna betänkande med förslag till berörda lag uttalades, bland annat, att man i sammanhang med skuldebrevslagstiftningen icke syntes böra vare sig företaga en allmän omarbetning av bestämmelserna angående ränta eller ändra de i 9 kap. 10 § handelsbalken givna föreskrifterna därom, enär dessa stadganden icke kunde lämpligen lösryckas från sitt samband med åtskilliga

andra spörsmål samt den dåvarande tiden, med dess växlande och osäkra förhållanden å penningmarknaden, ej syntes ägnad för en räntelagstiftning, som skulle hava utsikt att bliva bestående.

Enligt 10 § lagen den 20 juni 1924 om återköpsrätt till fast egendom skall å löseskilling, som där avses, gäldas sex procent ränta från förfallodagen. Samma räntefot gäller enligt 30 § lagen den 12 augusti 1910 om aktiebolag och 25 § lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse, därest inbetalning å aktie icke verkställes i rätt tid. I 43 § lagen den 14 september 1944 om aktiebolag, vilken träder i kraft den 1 januari 1948, har enahanda bestämmelse intagits.

Genom kungörelse den 31 december 1943 angående ränta å lån från statens utlåningsfonder har Kungl. Maj:t med stöd av riksdagens beslut förordnat, att, där ränta å förfallet, icke i behörig tid inbetalat belopp (dröjsmålsränta) enligt bestämmelse i för respektive utlåningsfond gällande författning skall utgå, densamma skall beräknas efter 5 procent om året. Enligt kungörelsen skall låntagare vara skyldig att framdeles vidkännas den höjning av dröjsmålsräntan, som Kungl. Maj:t kan finna gott bestämma.

I detta sammanhang må erinras om förordningen den 12 februari 1943 om kupongskatt, enligt vilken aktiebolag — därest kupongskatt icke inbetalas inom föreskriven tid — skall till statsverket gälda ränta å det felande beloppet efter nio för hundra om året från den dag det senast bort betalas tills betalning sker.

Enligt 48 § lagen den 12 maj 1917 om expropriation skall expropriationsersättning, som blivit fastställd av rätten, nedsättas hos länsstyrelsen inom nittio dagar från det rättens utslag vunnit laga kraft. Då vad sålunda stadgas blivit fullgjort, är expropriationen jämlikt 49 § fullbordad och nye ägaren berättigad att genast taga fastigheten i besittning. Den exproprierande är emellertid enligt 54 § berättigad att taga fastigheten i besittning innan rättens utslag vunnit laga kraft, om han hos länsstyrelsen nedsätter den i utslaget bestämda expropriationsersättningen samt ställer pant eller borgen för den ytterligare ersättning, han på grund av ändring i utslaget kan bliva skyldig gälda. Såsom i motionen anförts äger vid expropriation för allmän väg den exproprierande jämlikt 78 § taga marken i besittning redan så snart stämning i expropriationsmålet utfärdats och hos länsstyrelsen ställts pant eller borgen för expropriationsersättningen jämte sex procent årlig ränta därå från tillträdesdagen; 91 § innehåller stadgande av samma innebörd med avseende å expropriation för elektriska svagströmsledning. Detsamma gäller vidare enligt hänvisning i 1 § lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, vid expropriation enligt denna lag samt enligt hänvisning i 33 § stadsplanlagen den 29 maj 1931, där fråga är om marks avstående till gata eller annan allmän plats. Även vid expropriation för järnväg eller farled får enligt 82 och 88 §§ expropria-

tionslagen marken tagas i besittning, sedan stämning i målet utfärdats och hos länsstyrelsen ställts pant eller borgen på sätt nyss sagts, såvida vissa andra villkor äro uppfyllda.

Erlägges expropriationsersättning efter den i 48 § expropriationslagen bestämda tiden eller, om fastigheten förut tagits i besittning, efter tiden härför, skall enligt 55 § samma lag tillika gäldas sex procent årlig ränta, i förra fallet från den bestämda tidens utgång och i senare fallet från tillträdesdagen. Detta stadgande är jämväl tillämpligt vid expropriation jämlikt 1902 års lag om elektriska anläggningar och stadsplanelagen samt vid expropriation enligt förordningen den 16 maj 1884 angående patent.

Vidare må nämnas att, därest kommun eller municipalsamhälle exproprierar mark för åstadkommande av tryggade bostadsförhållanden, den nye ägaren enligt 101 § expropriationslagen är pliktig att till varje husägare, som det begär, försälja eller upplåta det till hans hus hörande området. Vill ej markägaren upplåta området till husägaren med tomträtt, därest dylik upplåtelse kan ske, och träffas ej heller mellan dem arrendeavtal rörande området, är husägaren enligt samma paragraf berättigad köpa detta för en köpeskilling motsvarande den för området utgivna expropriationsersättningen och å området belöpande del av expropriationskostnaden jämte fem procent årlig ränta från expropriationens fullbordande.

Vattenlagen innehåller likaledes flera bestämmelser om skyldighet att gälda ränta (3 kap. 9 §, 7 kap. 28, 30 och 53 §§ samt 9 kap. 23 §). Härvid har emellertid ej fastslagits viss räntesats utan stadgats, att ränta skall beräknas efter den räntefot, som i varje fall finnes skälig. Såsom motiv härför angavs under lagens förarbeten, att det icke kunde anses fullt lämpligt att i lagen fastslå en bestämd räntefot, som skulle gälla för alla fall, utan borde det överlämnas åt domstolen att efter förekommande omständigheter avgöra, vilken ränta som kunde anses skälig.

Frågan om storleken av ränta å expropriationsersättning har tidigare varit föremål för riksdagens uppmärksamhet. I en inom andra kammaren år 1938 av herr Andersson i Igelboda väckt motion, nr 17, hemställdes nämligen, att räntefoten enligt 55 § expropriationslagen måtte nedsättas från sex till fyra procent. I motionen framhölls bland annat, att bestämmelsen om sex procent ränta fastställdes vid en tid, när ränteläget var ett helt annat än det dåvarande; en räntegottgörelse av sex procent måste anses oskäligt hög.

Andra lagutskottet, som behandlade motionen, uttalade i avgivet utlåtande (nr 33), att den i 55 § expropriationslagen stadgade räntan å sex procent vore väl hög i förhållande till det allmänna ränteläget. Enligt utskottets uppfattning borde en undersökning verkställas rörande lämpligheten att bringa densamma i bättre överensstämmelse med det allmänna ränteläget. Huruvida den ifrågasatta anpassningen borde ske genom att i ifrågavarande paragraf direkt inskriva en lägre räntefot än den nuvarande eller på annat

sätt vore ett spørsmål, som enligt utskottets mening måste ägnas särskild uppmärksamhet. Vid utredningen borde jämväl övriga räntebestämmelser i expropriationslagen bliva föremål för översyn.

Härjämte framhöll utskottet, att med hänsyn till det allmänna ränteläget erinringar kunde göras mot vissa i lag fastställda räntesatser jämväl på andra rättsområden än det, som i anledning av motionen varit föremål för utskottets uppmärksamhet.

Efter hemställan av utskottet anhöll riksdagen i skrivelse den 5 april 1938 (nr 167), att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning rörande lämpligheten och sättet att bringa den i 55 § expropriationslagen stadgade räntan i bättre överensstämmelse med det allmänna ränteläget samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kunde föranleda.

Med anledning av skrivelsen har inom justitiedepartementet utarbetats en promemoria i ämnet jämte utkast till lag angående ändrad lydelse av 55, 78, 82, 91 och 101 §§ lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

I promemorian anfördes, att en nedsättning av den i 55 § expropriationslagen stadgade räntan syntes erforderlig med hänsyn till det dåvarande allmänna ränteläget. Enligt vad i promemorian vidare uttalades syntes en ändring av räntebestämmelserna i expropriationslagen kunna vidtagas utan samband med en mera allmän översyn av de i gällande lagstiftning förekommande stadgandena om ränta. Vid genomförande av en sådan ändring låge nära till hands att, liksom i vattenlagen, undvika att fastställa någon viss räntesats och i stället allenast stadga, att skälig ränta skulle gäldas. Denna lösning av frågan syntes emellertid förenad med åtskilliga olägenheter, vilka icke ägde motsvarighet på vattenlagens område. I detta avseende kunde framhållas, att tillämpningen av vattenlagens räntebestämmelser ankomme på ett mycket begränsat antal domstolar och för övrigt sällan syntes förekomma. På expropriationslagens område, där tillämpning av räntebestämmelserna vore mycket vanligt förekommande, skulle säkerligen tillämpningen, om räntesatsen ej bestämdes i lagen, komma att bli alltför skiftande, vare sig frågan om räntans fastställande överlämnades åt de allmänna domstolarna, vilka omhänderhade handläggningen av expropriationsmål, eller åt expropriationsnämnderna. Det skulle ock bliva nödvändigt att i varje mål — även om egendomen ej tillträtts före beslutets meddelande — endast av den anledningen, att expropriationsersättningen kunde komma att erläggas för sent, bestämma den räntesats som i så fall skulle tillämpas. Räntesatsen syntes fördenskull alltjämt böra vara inskriven i lagen. Detta kunde visserligen föranleda, att en lagändring framdeles åter kunde behöva vidtagas, men denna olägenhet måste dock anses icke vara av avgörande betydelse.

Enligt det vid promemorian fogade lagutkastet skulle den i 55 § expropriationslagen stadgade räntesatsen nedsättas från nuvarande sex till fyra

procent. Därjämte skulle viss jämkning företagas i 78, 82 och 91 §§ samma lag, enligt vilka nu pant eller borgen, som där sägs, skall avse expropriationsersättningen jämte sex procent ränta. Dessa paragrafer skulle ändras så, att i lagrummen föreskriven säkerhet förklarades skola avse expropriationsersättningen jämte ränta; någon räntesats skulle sålunda enligt utkastet icke vara inskriven i paragraferna. Slutligen skulle enligt utkastet även den i 101 § expropriationslagen stadgade räntesatsen nedsättas från nuvarande fem till fyra procent.

Över promemorian och därvid fogat lagutkast hava efter remiss den 5 oktober 1938 yttranden avgivits av bland andra fullmäktige i riksbanken och statskontoret.

Lagutkastet har i flertalet av de avgivna yttrandena lämnats utan erinran. I vissa yttranden har emellertid ifrågasatts, huruvida icke en ändring i förevarande avseende borde genomföras på annat sätt än i utkastet skett. I det yttrande som avgivits av *fullmäktige i riksbanken* har sålunda framhållits, att räntan i expropriationslagen lämpligen borde bestämmas att utgå med en och en halv procent över riksbankens diskonto. Å andra sidan har *statskontoret* uttalat, att om nedsättning av den i 55 § expropriationslagen bestämda räntan ansåges böra ske, en dylik ändring borde företagas allenast i samband med att motsvarande ändring komme till stånd beträffande 9 kap. 10 § handelsbalken.

Något förslag på grundval av ifrågavarande promemoria och lagutkast har icke framlagts för riksdagen.

I en motion (II: 59) av herr Lindmark vid 1941 års riksdag hemställdes att riksdagen måtte för sin del besluta sådan ändring i 78 § expropriationslagen, att orden sex procent ändrades till fyra procent.

Med hänsyn till att riksdagen redan tidigare hos Kungl. Maj:t anhållit om utredning angående frågan om storleken av ränta å expropriationsersättning, fann riksdagen emellertid efter hemställan av andra lagutskottet ej skäl vidtaga någon åtgärd i anledning av motionen.

Jämlikt förordningen den 2 maj 1919 angående rätt till ränta vid restitution av utskylder m. m. äger envar, som efter besvär över taxering eller debitering vinner nedsättning i eller befrielse från honom påfordrad utskyld eller avgift till stat eller kommun — med undantag för pensionsavgift enligt lagen den 28 juni 1935 om folkpensionering — eller från annan allmän utskyld eller avgift, vid återbekommande av det belopp, han för mycket erlagt, erhålla fem procent ränta därå.

I 1944 års uppbördsberednings betänkande med förslag till omläggning av uppbördsförfarandet (S. O. U. 1945: 27) har frågan om ränta vid restitution av skatt varit föremål för behandling. Uppbördsberedningen anför i detta hänseende bland annat följande:

Vid bedömning av frågan, med vilken procentsats ränta i förekommande fall skall utgå, håller uppberedningen före, att, därest räntegottgörelsen skall anses utgöra enbart ersättning för ränteförlust, räntans höjd bör beräknas med hänsyn tagen till den ränta, som en gäldenär normalt får erlægga till bank vid lån mot annan säkerhet än inteckning i fast egendom. Man torde nämligen böra räkna med — särskilt under tider som de nuvarande med högt skattetryck — att den skattskyldige nödgas upplåna medel för att gälda den för högt beräknade skatten. Ifrågavarande ränta uppgår med nuvarande låga ränteläge till 4 à 5 procent, och man synes våga antaga, att räntan å berörda lån under lång tid framåt icke kommer att mera avsevärt understiga nämnda procentsatser. Anser man i likhet med 1936 års uppberedningskommitté — vilket icke får anses omotiverat —, att räntan bör innefatta, förutom ersättning för ränteförlust, jämväl ersättning för de kostnader och olägenheter i övrigt, som tillskyndats den skattskyldige genom den felaktiga taxeringen eller debiteringen, torde en ränta uppgående till fem procent i regel icke kunna betraktas såsom för hög. En ränta av nämnda storlek är enligt åtskilliga andra författningar av både offentlig-rättslig och civilrättslig natur stadgad såsom norm för ersättning för den förlust, som förorsakas vederbörande därigenom, att han är i avsaknad av ett kapitalbelopp. Då skattskyldig i förevarande avseende icke torde böra försättas i sämre ställning än person, som enligt berörda författningar är berättigad återbekomma visst belopp, finner uppberedningen ränta vid restitution av skatt alltjämt böra utgå efter fem procent.

I uppberedningsförordningen den 31 december 1945, som träder i kraft den 1 januari 1947, har räntesatsen vid restitution av skatt i enlighet med uppberedningens förslag fastställts till fem procent.

I detta sammanhang må nämnas att förordningarna den 19 november 1914 angående stämpelavgiften (20 §) och den 6 juni 1941 om arvsskatt och gåvoskatt (61 §) stadga rätt till fem procent ränta vid återbekommande av stämpelavgift eller arvs- och gåvoskatt. Slutligen kan erinras, att enligt sistnämnda förordning bland annat å skatt, med vars erläggande anstånd åtnjutes, skall gäldas ränta efter den procent, som Konungen i anslutning till det allmänna ränteläget fastställer varje år i december att gälla för det påföljande året. Enligt kungörelse den 14 december 1945 har Kungl. Maj:t förordnat att ifrågavarande ränta för år 1946 skall beräknas efter tre procent.

I de nu förevarande motionerna lämna motionärerna en redogörelse för olika räntebestämmelser och för de ändringsförslag som tidigare väckts. Därutöver anföra motionärerna bland annat följande.

Av vad ovan anförts torde framgå, att det föreligger ett behov av en översyn av räntebestämmelserna överhuvud taget i lagar och författningar för att bringa desamma i lämplig relation till varandra och till det allmänna ränteläget. Vid en sådan översyn torde det komma att visa sig, att i flertalet fall en tillfredsställande lösning kan vinnas genom att räntefoten bestämmas i anslutning till det allmänna ränteläget, t. ex. så att ränta skall utgå med en eller annan procent utöver riksbankens diskonto. Av praktiska

skäl torde relationen till det allmänna ränteläget böra fastställas att gälla för viss kortare tidsperiod, t. ex. ett år eller tre år.

Angående ränteläget under 1946 har utskottet från riksbanken inhämtat följande.

Riksbankens diskonto för växlar på högst tre månader har sedan den 9 februari 1945, då sänkning skedde med $\frac{1}{2}$ procent, varit $2\frac{1}{2}$ procent. Även riksbankens övriga räntesatser sänktes nämnda dag med $\frac{1}{2}$ procent och hava därefter vid utlåning på högst tre månader utgjort för lån och kredit i räkning mot säkerhet av första klass obligationer $2\frac{1}{2}$ procent, mot säkerhet av andra klass obligationer 3 procent, mot säkerhet av aktier 4 procent och mot annan säkerhet $3\frac{1}{2}$ procent samt för lån ur avbetalningsfonden $3\frac{1}{2}$ procent.

De av affärsbankerna annonserade räntesatserna hava sedan den 10 februari 1945 utgjort vid inlåning på depositions-, kapital- och sparkasseräkning 2 procent, på uppsägningsräkning $\frac{1}{2}$ procent och på checkräkning 0 procent. Vid utlåning hava räntesatserna från samma dag varit, växeldiskonto för högst tre månader $2\frac{1}{2}$ procent, för lån mot första klass obligationer $2\frac{1}{2}$ procent, för lån mot andra klass obligationer 3 procent, för lån mot inteckning $3\frac{1}{2}$ procent och för lån mot annan säkerhet 4 procent samt för kredit i checkräkning $3\frac{1}{2}$ procent.

I förevarande motioner framhålles, att åtskilliga i lagar och författningar förekommande bestämmelser om ränta behöva ändras med hänsyn till inträffade förändringar i det allmänna ränteläget på penningmarknaden. På grund härav hemställes om en allmän översyn av förekommande räntebestämmelser. *Utskottet.*

Såsom framgår av den här ovan lämnade redogörelsen ha dessa räntebestämmelser tillkommit under olika tider och i skilda sammanhang. De tjäna delvis olika ändamål och äro delvis utformade på olika sätt. Vanligast torde vara att en viss räntesats, i allmänhet fem eller sex procent, fastslagits i lagen eller författningen. I en del lagrum har stadgats, att ränta skall beräknas efter den räntefot, som i varje fall finnes skälig. I andra fall åter ankommer det på Kungl. Maj:t att i anslutning till det allmänna ränteläget fastställa räntesatsen för viss tidsperiod.

Utskottet delar motionärernas uppfattning om behovet av en översyn av räntebestämmelserna och förordar alltså att en utredning i förevarande hänseende kommer till stånd. Behovet av en ändring synes — såsom också motionärerna framhållit — vara särskilt framträdande i fråga om ränta vid expropriation. Det torde vara tydligt, att den i expropriationslagen förekommande räntesatsen å sex procent i förhållande till nuvarande ränteläge är alltför hög. Då expropriationslagens räntebestämmelser ofta bliva föremål för tillämpning, är också räntesatsens storlek i förevarande fall av icke ringa

praktisk betydelse. Skyldigheten att gälda denna ränta kan i vissa fall bliva betungande, t. ex. vid expropriation av vägmark. I sistnämnda fall torde det nämligen ej sällan — utan att det kan läggas den exproprierande till last — förflyta avsevärd tid från det marken tagits i besittning intill dess expropriationsersättningen fastställts. Framhållas kan också, att expropriation äger rum för tillgodoseende av viktiga allmänna intressen, varför det icke kan anses tillfredsställande att den exproprierande får vidkännas alltför höga ränteutgifter. Även inom andra rättsområden än i fråga om expropriation torde en översyn vara påkallad. I många fall ha räntesatserna fastställts under tidsperioder, då det allmänna ränteläget varit avsevärt högre än nu. Starka skäl synas därför tala för att bringa räntesatserna i bättre överensstämmelse med nuvarande ränteläge. Önskvärt torde också vara att anpassa de olika räntesatserna till varandra, när ej särskilda skäl tala däremot.

Huruvida den ifrågasatta anpassningen av räntesatserna till det allmänna ränteläget bör ske på det av motionärerna angivna sättet, att räntan bestämmas att utgå med viss procent över riksbankens diskonto, eller på annat sätt, är ett spørsmål till vilket utskottet i nuvarande läge icke anser sig böra taga ställning. Den blivande utredningen bör härutinnan lämnas fria händer att pröva olika utvägar.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I: 219 och II: 357, ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föranställa om översyn av de i lagar och författningar förekommande räntebestämmelserna samt för riksdagen framlägga det förslag som därav kan föranledas.

Stockholm den 28 mars 1946.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar *Schlyter*, *Bergquist*, *Karl Emil Johanson*, *Ahlkvist*, *Löthner*, *Olofsson* och *William Ohlsson* samt fru *Svenson*;

från andra kammaren: herrar *Lindqvist*, *Hedlund* i Östersund, *Werner*, *Lindberg*, *Ljungberg*, *Landgren*, *Rylander* och *Andersson* i Mölndal.